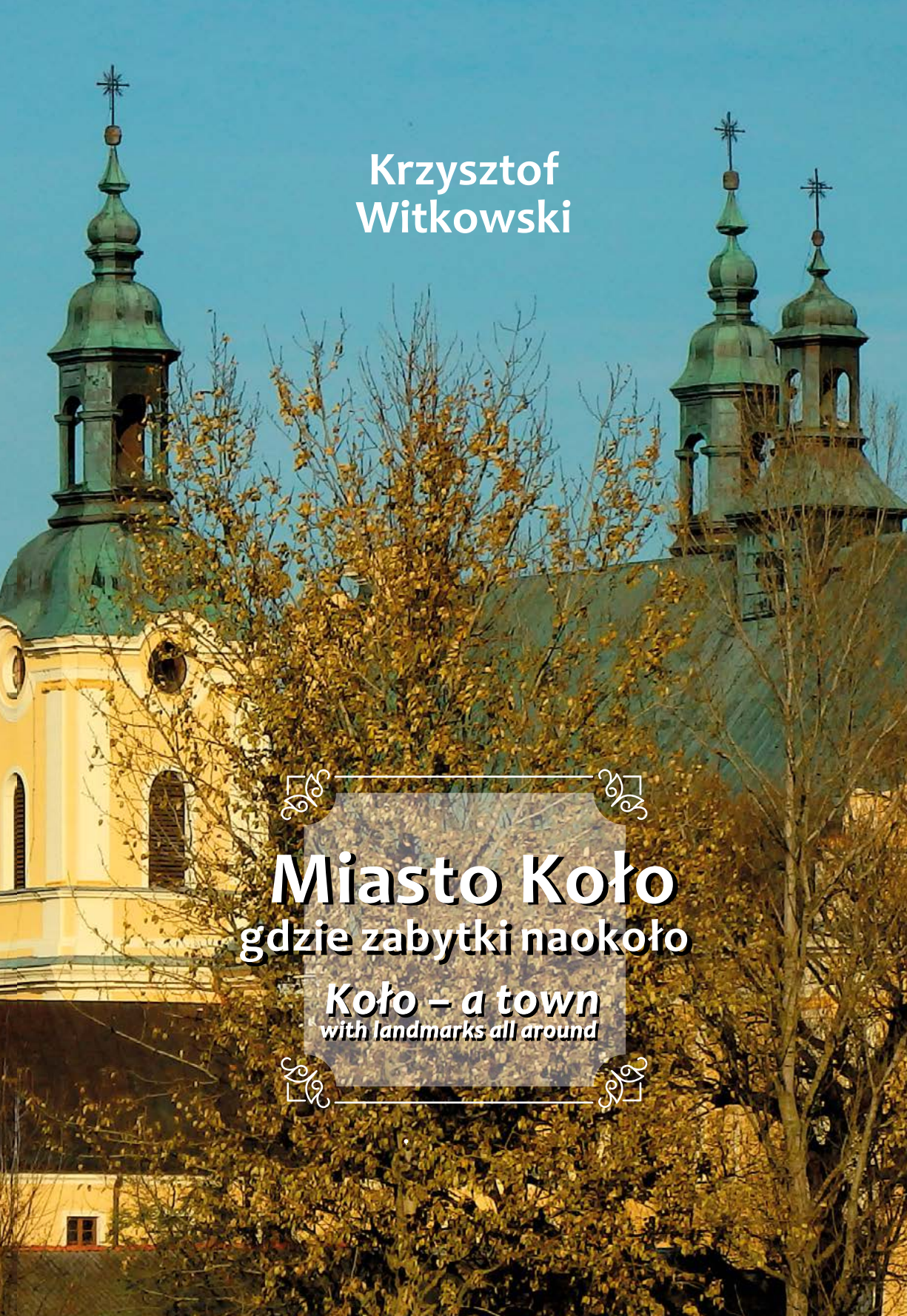

Krzysztof
Witkowski

Miasto Koło
gdzie zabytki naokoło

Koło – a town
with landmarks all around

Miasto Koło, gdzie zabytki naokoło
Koło – a town with landmarks all around

Autor / Author: Krzysztof Witkowski
Koło 2026

Tłumaczenie / Translation: Przemysław Walerjan
Skład i druk / DTP and print: Presilo Studio s.c. ; presilo.pl

Wydawca / Published by:

Gmina Miejska Koło
ul. Stary Rynek 1
62-600 Koło

www.kolo.pl

Znajdź nas na / Find us on

W publikacji wykorzystano materiały ze zbiorów Archiwum Diecezjalnego we Włocławku, Archiwum Państwowego w Poznaniu oraz Muzeum Techniki Ceramicznych w Kole.

The publication includes materials from the collections of: Diocesan Archive in Włocławek, the State Archive in Poznań and the Museum of Ceramic Art in Koło.

Wykorzystano również: T. Olszacki, "Opracowanie wyników badań archeologicznych przeprowadzonych w sierpniu-wrześniu 2019 roku w rejonie ruin wieży mieszkalnej zamku w Kole, woj. wielkopolskie", Łódź 2019.

„Descriptions of archaeological survey results conducted in August and September 2019 in the area of the ruins of the residential tower in Koło, Greater Poland Voivodship”, Łódź 2019 by T. Olszacki was also used in the publication.

Zdjęcia: Ryszard Lenartowicz, Wiesław Karbowy, Bartłomiej Kończak, Grzegorz Koźmic, Katarzyna Wojtysiak, Tomasz Gibaszek, Marek Banasiak, Krzysztof Witkowski, Archiwum Urzędu Miejskiego w Kole, Archiwum Muzeum Techniki Ceramicznych w Kole.

Photographs by: Ryszard Lenartowicz, Wiesław Karbowy, Bartłomiej Kończak, Grzegorz Koźmic, Katarzyna Wojtysiak, Tomasz Gibaszek, Marek Banasiak, Krzysztof Witkowski, Archives of Town Hall of Koło, Collection of the Museum of Ceramic Art in Koło.

ISBN 978-83-951541-5-7

Koło historią się toczy...

The wheel of history is turning...

Koło to miasto tradycji, kultury i historii, której wspaniałe zabytki zapraszają do odwiedzania i wypoczynku. Dziedzictwo historyczne jest zawsze częścią teraźniejszości i przeszłości. Dbając o minione czasy i ich utrwalenie, składam hołd przeszłym pokoleniom, które budowały naszą „małą ojczyznę”.

W niniejszej publikacji pragnę przedstawić Państwu najcenniejsze zabytki architektury miasta Koła oraz zarys jego historii. To jedno z niewielu miast, w którym historia przemawia do nas z każdego miejsca. Wszystkie unikatowe i najcenniejsze zabytki architektury znajdują się w jednej części miasta, bardzo blisko siebie. Lecz Koło to nie tylko bogata przeszłość, ale również miasto o atrakcyjnym położeniu geograficznym z wspaniałymi mieszkańcami budującymi jego przyszłość.

Mam nadzieję, że Ci, którzy tu nie byli, zechcą nas odwiedzić, a Ci, którzy już gościli, będą chcieli uczynić to po raz kolejny.

Życzę Państwu przyjemnej lektury.

Koło is a town of tradition, culture and history, with historical monuments inviting to a visit and relaxation. Historical legacy is always a part of the present and the past. By taking care of the days gone by and protecting them, I pay homage to all the past generations which built our “little homeland”.

In this publication I would like to present you with the most valuable monument of Koło architecture along with an outline of the history of the town. Koło is one of a few towns in which history speaks from every corner. All the unique and most valuable architectural monuments are located in one part of the town, very close to one another. However, Koło is not only rich in history. It is also a town with attractive geographical location and wonderful citizens who build its future.

I hope that those of you who has not visited us yet will decide to do so, and those who have will want to visit us again.

I wish you a pleasant reading.

Burmistrz Miasta Koła
Mayor of Koło

/-/ Krzysztof Witkowski

Koło. Klasztor O.O. Bernardynów

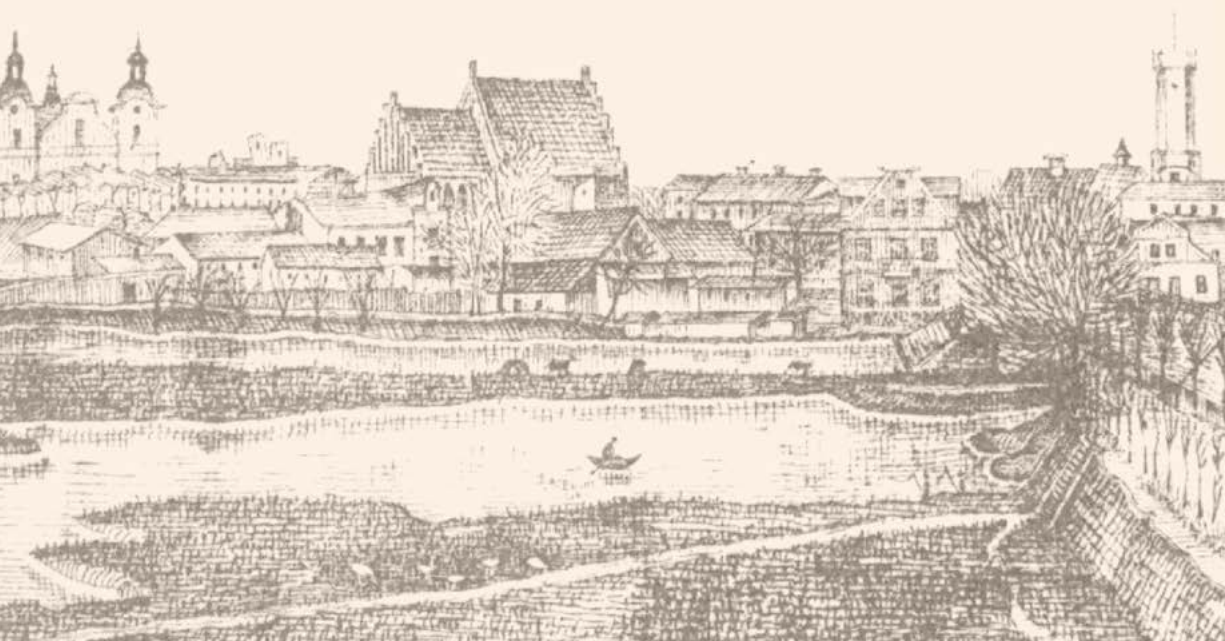
Miasto powiatowe Koło
Gub. Kaliskiej.

B. 824

Koło. Ogólny widok

Fot. A. Stupsy

B. 830

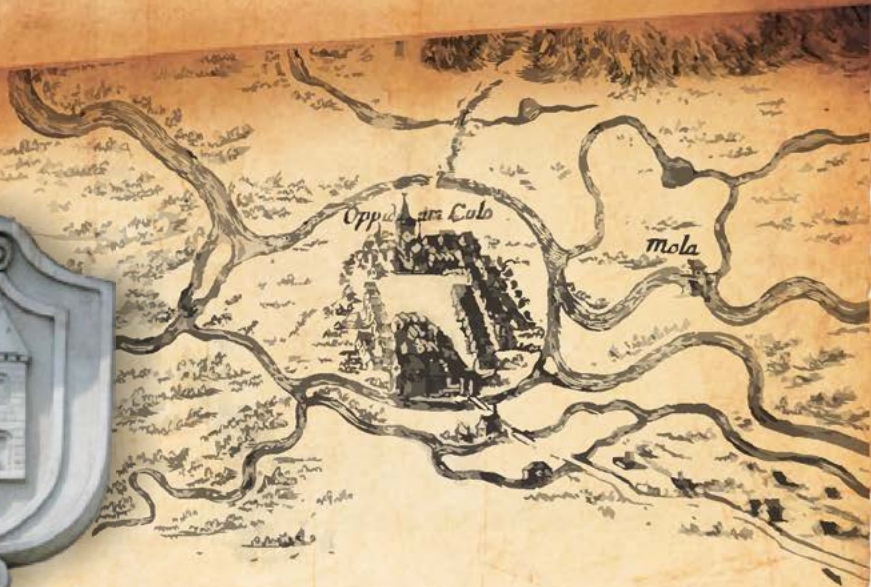

Zarys dziejów miasta

Outline of town's history

Pierwsza wzmianka o Kole w źródłach historycznych pochodzi z 24 lutego 1330 r. Wtedy to, w dokumencie lokacyjnym pobliskiego Osieka Wielkiego, wystawionym przez Jaranda herbu Pomian, świadczy niejaki Piotr z Koła. Można przypuszczać, że Koło było wówczas prywatną własnością Piotra, który był najprawdopodobniej również z rodu Pomianów.

W nieznanych bliżej okolicznościach Koło przeszło do rąk królewskich. Wiązało się to zapewne z planami króla budowy tu zamku i strategicznej roli przeprawy przez Wartę. Dokument lokacyjny miasta wystawił król Kazimierz Wielki w dniu 18 lipca 1362 r. Koło zostało lokowane na prawie magdeburskim.

The first mention of Koło in historical sources comes from February 24th, 1330. It appears in a foundation charter of nearby Osiek Wielki issued by Jarand, Pomian coat of arms, where Piotr of Koło appears as a witness. We can suppose that Koło was at that time a property of Piotr, who was probably also Pomian coat of arms.

In unknown circumstances, Koło became property of the king. It was probably connected to king's plans of building a castle and strategic importance of the ford on Warta river. The charter was issued by king Casimir the Great on July 18th, 1362. Koło was founded by Magdeburg rights.

*Fragment dokumentu z 24 lutego 1330 r.
ze wzmianką o Piotrze z Koła: „Petro de Colo”.
Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie.*

*Fragment of the document dated February 24th, 1330,
mentioning Piotr of Koło: “Petro de Colo”.
The Central Archives of Historical Records in Warsaw.*

Petro de Colo

Ośrodek miejski nie ukształtował się od razu. Był to proces długotrwały. Pierwszym wójtem był Henryk z Warty, któremu król wydał przywilej lokacyjny. Natomiast pierwsza wzmianka o istnieniu samorządu miejskiego, a więc urzędu burmistrza i rady miejskiej pochodzi z 1461 r.

Początkowo miasto rozwijało się na wyspie otoczonej rzeką Wartą. Jest to najstarsza jego część, gdzie znajdują się najstarsze i najcenniejsze zabytki architektury. To tutaj znajduje się ratusz, kościół parafialny oraz klasztor i kościół OO. Bernardynów. Tutaj też, od 1419 r. znajdował się kościół i szpital św. Ducha (nieistniejący już). Później, osadnictwo przesunęło się za rzekę Wartę. Co najmniej od 1432 r. Koło zamieszkiwała ludność pochodzenia żydowskiego. Kres jej bytności położyła napaść, 1 września 1939 r., hitlerowskich Niemiec na Polskę i holokaust, przeprowadzony na kolskich Żydach, głównie w oddalonym od Koła o 10 km obozie zagłady Kulmhof.

W połowie XV stulecia Koło było jednym z najbogatszych miast Wielkopolski. Stan taki trwał mniej więcej do połowy XVI stulecia. W 1616 r. Koło liczyło ok. 1800 mieszkańców, a w roku 1661, po wojnie polsko-szwedzkiej z lat 1655-1660, mieszkano tu zaledwie ok. 1140 osób. W następnych dziesięcioleciach zwiększała się ludność miasta. W 1867 r. zamieszkiwało je 5703 mieszkańców, a w 1920 11450, w tym 5159 Żydów.

The urban centre was not created straight-away, but it was a long process. The first Vogt of Koło was Henryk of Warta, to whom the foundation charter was issued. The first mention of municipality and thus the office of the mayor and city council comes from 1461.

Initially, the city grew on an island surrounded by the Warta river. This is the oldest part of Koło with the oldest and most valuable architectural monuments. It is here, where one can find the town hall, the parish church, as well as the church and monastery of Order of Friars Minor. It was also a site of now non-existent church and hospital under the invocation of the Holy Spirit. Later in 15th century settlements moved across the Warta river. Starting at least in 1432, Koło was inhabited by Jewish citizens. This came to a tragic end with the aggression of Nazi Germany on September 1st, 1939 and holocaust of Koło's Jews, mainly in Kulmhof Death Camp situated 10 km south-east of Koło.

In the middle of the 15th century Koło was one of the richest towns of the Greater Poland region. This continued until mid-16th century. In 1616 Koło was inhabited by approximately 1800 citizens, whilst in 1661, after Polish-Swedish war in 1655-1660, only by approximately 1140 citizens. The population increased in subsequent years. In 1867 it was inhabited by 5703 citizens, while in 1920 by 11450 citizens, among which 5159 were Jews.

*Najstarszy znany wizerunek
kołskiego herbu (1625 r.).
Archiwum Państwowe w Poznaniu
The oldest representation
of the crest of Koło (1625).
National Archives in Poznań.*

Najstarszy znany wizerunek herbu miasta pochodzi z 1625 r. Znajduje się on w pieczęci, która jest przy dokumencie wystawionym przez władze miasta Koła w 1625 roku.

Jeśli chodzi o przedstawienie herbowe różni się ono minimalnie od obecnego herbu. Przede wszystkim w herbie staropolskim koło ma 9 szprych, a obecnie 8. Ponadto w dawnym wieżyczki strzelnicze wyrastają z boków koła, natomiast teraz wieżyczki te wychodzą bardziej z części środkowej koła. W legendzie pieczęci biegnie nieczytelny już napis, który brzmiał prawdopodobnie *sigillum civitatis colensis* (pieczęć miasta Koła).

The oldest known representation of the city's crest comes from 1625. It can be found on a stamp placed on a document issued by Koło's municipality in 1625.

The crest on the document is minimally different from the one used nowadays. The old crest has 9 spokes, whilst the modern one has 8. Furthermore, on the old crest, the towers emerge from the sides of the wheel, whilst on the modern crest they are placed more to the centre. In the legend there is a now unreadable inscription probably saying *sigillum civitatis colensis* (the Seal of the town Koło).

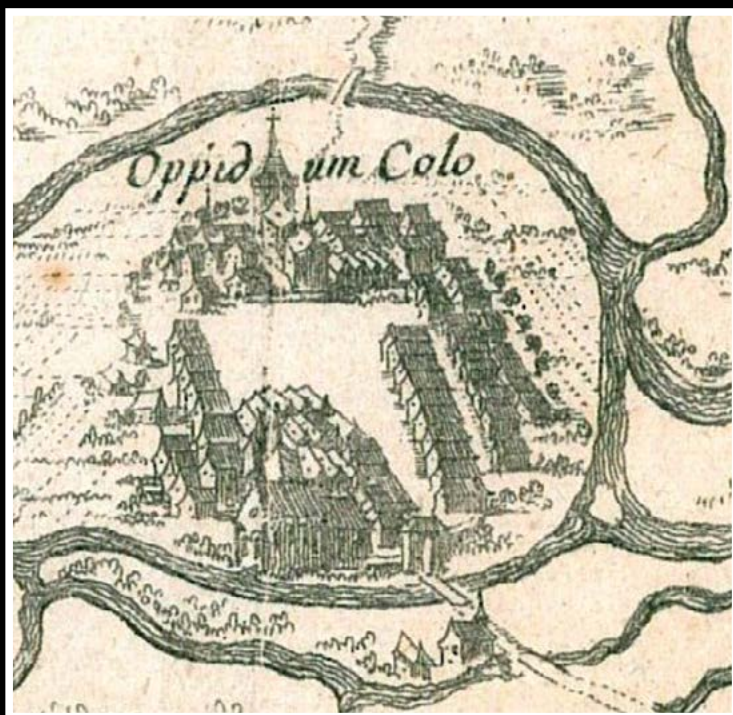

W najstarszym okresie swego istnienia Koło należało prawdopodobnie do kasztelanii łędzkiej. Po reformie administracji państwowej w XIV w. i uformowaniu się województwa kaliskiego terytorium Koła znalazło się w granicach tegoż województwa, w powiecie konińskim.

Taki układ administracyjny obowiązywał do roku 1793. W latach 1793-1806 cały był powiat koniński, po zajęciu tych terenów przez Prusy, został włączony do tego państwa otrzymując nazwę Prus Południowych. Później, w latach 1806-1815, Koło leżało w granicach Księstwa Warszawskiego, a od 1815 r. Królestwa Polskiego, znajdowało się pod zaborem rosyjskim.

In its oldest time, Koło was probably a part of the castellany of Łódź. After the national administrative reform in the 14th century and forming of Kalisz voivodship, Koło became a part of it in Konin district.

This administrative division lasted until 1793. In 1793-1806 the whole Konin district was annexed by Prussia under the name Southern Prussia. Later, between 1806-1815 Koło was part of Duchy of Warsaw, and from 1815 part of the Russian sector of partitioned Kingdom of Poland.

Fragment ryciny, autorstwa Eryka Dahlbergha, z widokiem miasta Koła (II poł. XVII w.). Na pierwszym planie widzimy klasztor i kościół OO. Bernardynów, dalej bramę miejską i kościół parafialny. Rycina zamieszczona została w dziele Samuela Pufendorfa „De rebus a Carolo Gustavo...”, wydanym w 1696 r.

Fragment of an engraving by Erik Dahlbergh with the view of Kolo (second part of the 17th century). In the foreground we can see the church and monastery of Order of Friars Minor, with city gate and parochial church further on. The engraving comes from Samuel Pufendorf's "De rebus a Carolo Gustavo..." published in 1696.

Prawdopodobną przyczyną tego, że osada została określona nazwą „Koło”, było to, że otoczona była korytem rzeki Warty tworzącym wyspę.

The possible origin of the name Koło (wheel, or circle) was the fact that settlement was encircled by Warta's riverbed, creating a roundish island.

*Widokówka z ogólnym widokiem Koła (adresowana w 1910 r.).
Fot. C. Dobrzelewski. Ze zbiorów Muzeum Techniki Ceramicznych w Kole.
Postcard with a general view of Koło (addressed in 1910).
Photograph by C. Dobrzelewski. From the collection of the Museum of Ceramic Art in Koło.*

Stan taki trwał do wyzwolenia w 1918 r. Po 123 latach niewoli Polska odzyskała niepodległość. Wyzwolenie miasta i rozbrojenie okupujących Koło Niemców przebiegło bardzo spokojnie i bez większych incydentów militarnych. Okupanci opuścili miasto 10 listopada 1918 r. Pierwszym burmistrzem Koła został Michał Ostrowski.

Krótki okres niepodległości zakończył się 1 września 1939 roku, kiedy to Niemcy zaatakowali Polskę. W dniu 2 września 1939 r. niemieckie lotnictwo dopuściło się jednej z wielu zbrodni wojennych.

Tego dnia nastąpił nalot dwóch kluczy bombowców typu Heinkel 111 na dworzec PKP w Kole oraz na stojący na bocznym torze pociąg osobowy z ludnością cywilną. Uciekających do pobliskiego lasu samoloty ostrzeliwały również z broni pokładowej. Zginęło ponad 200 osób, w tym troje mieszkańców miasta.

This continued until liberation in 1918. After 123 years of occupation Poland regained its independence. Liberation of the city and demilitarization of German occupying forces was very peaceful, without serious military incidents. The occupants left the town on November 10th, 1918. Michał Ostrowski became the first mayor of Koło.

The brief period of independence ended in September 1st, 1939 when Germans attacked Poland. On September 2nd, German aircraft committed one of their numerous war crimes.

On that day two flights of Heinkel 111 bombers performed a bombing of the Koło railway station building and civilian passenger train standing on the side track. People running away were shot at with deck guns. Over two hundred people died, including three Koło citizens.

*Dworzec kolejowy w Kole. Widokówka z lat 1940-1945. Ze zbiorów Muzeum Techniki Ceramicznych w Kole.
Railway station building between 1940-1945. From the collection of the Museum of Ceramic Art in Koło.*

Koło zostało zajęte przez Niemców 19 września 1939 r. i od razu rozgorzał tu okupacyjny terror. Między innymi spalona została synagoga żydowska, a 10 listopada 1939 r., wraz z córką Krystyną, rozstrzelany został wielki patriota i społecznik, właściciel Fabryki Fajansu, Czesław Freudenreich. Spod okupacji hitlerowskiej miasto uwolnione zostało 20 stycznia 1945 r. przez żołnierzy radzieckich.

W okresie Polski Ludowej Koło zaczęło się dynamicznie rozwijać. Powstawały nowe fabryki (np. w 1962 r. KORUND), a w związku z tym osiedla mieszkaniowe, przedszkola i szkoły, często współfinansowane przez powstałe przedsiębiorstwa.

Obecnie miasto Koło zamieszkuje ponad 19.000 osób. Jest siedzibą i stolicą powiatu kolskiego. W mieście prężnie działa wiele przedsiębiorstw prywatnych zatrudniających od kilkudziesięciu do kilkuset pracowników.

Korzystne położenie miasta blisko autostrady A2 oraz linia kolejowa powodują, że jest to miejsce atrakcyjne dla inwestorów. Intensywnie rozwija się budownictwo mieszkalne, powstają nowe miejsca pracy a Koło jest miastem zielonej energii dzięki ciepłowni geotermalnej.

Koło was seized by German forces on September 19th, 1939 and the occupation terror started straightaway with burning of the Jewish synagogue. On October 10th, 1939 Koło's great patriot and social activist, the owner of the faience factory Czesław Freudenreich was executed, along with his daughter Krystyna. Koło was released from German occupation on January 20th, 1945 by Soviet soldiers.

In the times of Peoples' Republic of Poland Koło underwent a dynamic growth. New factories were founded (e.g. Korund in 1962) and following that new residential areas, kindergartens and schools, often co-financed by the newly created enterprises.

Presently Koło is inhabited by over 19.000 citizens. It is the seat and capital of Koło district. Koło is a seat of many successful private enterprises employing from several to few hundred workers each.

It's favourable location near A2 motorway and railway line makes the town attractive for investors. Housing construction is developing intensively, new workplaces are created and Koło is a town of green energy thanks to the geothermal heating plant.

Zabytki miasta

Koło's landmarks

Kolska Fara

*Kolska Fara. Widok na prezbiterium. Po lewej stronie kaplica NMP.
Parish church in Koło. View on the chancel. On the left, a chapel of Holy Virgin Mary.*

Kościół parafialny pw. Podwyższenia Krzyża Świętego

Parish church under
the invocation
of the
Feast of the Cross

Kościół farny zbudowany został na podstawie dyspozycji królewskich, zawartych w akcie lokacyjnym miasta z 18 lipca 1362 r. Pierwszą wzmianką źródłową o kolskiej parafii jest dokument sędziego z ramienia Kurii papieskiej z 12 listopada 1414 r.

Jest to ceglana, trójnawowa budowla halowa, orientowana, na rzucie prostokąta z wyodrębnionym węższym i prosto zamkniętym prezbiterium.

Wydaje się, że najwcześniej pobudowaną częścią (II poł. XIV w.) jest dzisiejsze prezbiterium stanowiące pierwotną świątynię, do której później dobudowano resztę. Jak podaje Michał Rawita-Witanowski, stare opisy kościoła farnego podają, iż *na belce oddzielającej część kapłańską od głównej nawy, była wyrzyta data 1409...* Jest to prawdopodobnie data konsekracji kościoła.

W 1522 r. dobudowano od północy, z fundacji rodziny Sokołowskich kaplicę Najświętszej Maryi Panny. W 1890 r. wybudowano od północy kaplicę NMB Częstochowskiej.

Ściana głównej bryły kościoła zwieńczona jest murowaną sygnaturką na czworobocznej podstawie.

The wall of the main body of the church is topped with a brick ridge turret on a foursided base.

The church was built under king's dispositions included in the foundation charter dated July 18th, 1362. The first mention of the church comes from a document issued by the judge on behalf of the Papal Curia on November 12th 1414.

It is a brick, three-nave hall building oriented on arectangular plan with a separate narrow and straight closed chancel.

It seems that the earliest part built in second half of 14th century is today's chancel, deing the original temple to which the other parts were added. According to Michał Witanowski, Rawicz coat of arms, the old descriptions of the church state that *on the beam separating the priest part from the main nave, the date 1409 was engraved*. It is probably the date of the consecration of the church.

In 1522 a chapel of Holy Virgin was added to the northern part, funded by Sokołowsky family. In 1890 in the northern part a chapel of Our Lady of Częstochowa was built.

Sygnaturka. Ridge turret.

*Widok na ołtarz główny kościoła.
View on the main altar.*

W prezbiterium zachowało się pierwotne sklepienie gwiazdiste z dodatkowymi dekoracyjnymi żebrami. Prezbiterium jest dwuprzęsłowe, o przęsłach nierównej długości.

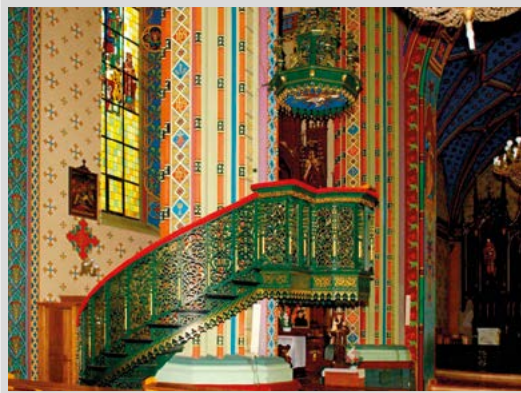
W latach 1892-1895 prowadzona była generalna restauracja kościoła (m.in. nowe okna, schody na ambonę, balustrada przed głównym ołtarzem). W 1896 r. dobudowano kruchtę. Pod koniec XIX w. wykonano również nowy ołtarz neogotycki, a w 1903 r. wykonano nową polichromię.

In the chancel the original star vault with additional decorative ribs was preserved. The chancel is double span with uneven span beams.

Between 1892-1895 a general restoration of the church was conducted (a.o. new windows, stairs to pulpit, balustrade in front of the main altar). In 1896 a narthex was added. At the end of the 19th century, new neogothic altar was made and in 1903 a new polychrome was added.

*Renesansowe sakramentarium.
Renaissance tabernacle.*

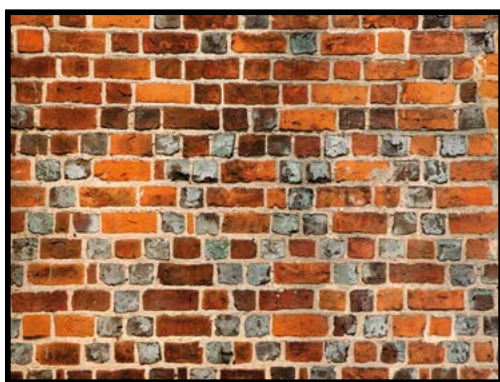
*Barokowy ołtarz w kaplicy NMP.
Baroque altar in the chapel of Holy Virgin Mary.*

Ciekawym zabytkiem sztuki gotyckiej jest wykonana z piaskowca płyta nagrobna Jana z Garbowa, starosty kolskiego, syna sławnego rycerza Zawiszy Czarnego. Zginął w 1454 r. w bitwie pod Chojnicami.

An interesting relic of gothic art is a sandstone tombstone of Jan of Garbów Starost of Koło, a son of a famous knight Zawisza the Black. He died in 1454 in battle of Chojnice.

*Płyta nagrobna Jana z Garbowa.
Tombstone of Jan of Garbów.*

*Gotycki ornament okalający niegdyś całą świątynię.
Gothic ornament originally fringing the church.*

Pomimo, że świątynia była wielokrotnie przemurowywana, przyglądając się uważnie dostrzec można na murach kościoła charakterystyczny gotycki ornament z cegieł zendrówek układanych w romby, które pierwotnie opasywały cały budynek.

Although the church was rebuilt few times, a careful observer will notice a characteristic gothic ornament made with sintering bricks placed to form a rhomb, which originally fringed the whole building.

*Renesansowy napis „ANDREAS”
na murach kolskiej Fary (XVI w.).
Renaissance inscription ANDREAS
on the wall of the parish church
in Kolo (16th century).*

Na murach kolskiej świątyni podziwiać możemy dawne napisy ryte przez naszych przodków sprzed wieków. Znajdują się one na ścianie prezbiterium, południowej ścianie kościoła, a także kaplicy NMP. Na prezentowanym zdjęciu widzimy napis ANDREAS (Andrzej) sporządzony pięknym majuskulnym piśmem renesansowym. Inskrypcję należy datować na wiek XVI.

On the walls of the church one may observe old inscriptions engraved by our ancestors. They can be seen on the wall of the chancel, on the southern church wall and in the chapel of Holy Virgin Mary. The photo presented shows the inscription ANDREAS (Andrew) made in beautiful upper case renaissance writing. This inscription is dated to 16th century.

Klasztor Bernardynów

Bulla fundacyjna kolskiego klasztoru
wystawiona w dniu 2 lipca 1466 r.
Archiwum Diecezjalne we Włocławku.
Foundation bull of the monastery
in Koło issued on July 2nd, 1466.
Diocese Archives in Włocławek.

Kościół i klasztor OO. Bernardynów

Church and monastery of Order of Friars Minor

Bracia Franciszkanie obserwanci od św. Bernardyna ze Sieny, znakomitego włoskiego kaznodziei z XV w., zwani w Polsce bernardynami, wyodrębnili się w latach 50-tych XV w. Skutkiem tego było powstanie nowego zgromadzenia franciszkańskiego.

W 1467 było już w Polsce 12 klasztorów franciszkanów obserwantów (Kraków, Warszawa, Poznań, Kościan, Wschowa, Kobylin, Tarnów, Lublin, Lwów, Przeworsk, Kalisz, Koło).

Inicjatorem sprowadzenia zakonu franciszkanów obserwantów do Koła był Jan Hincza z Rogowa, podskarbi królewski, kasztelan sandomierski i starosta kolski. Głównym zadaniem zakonu było, wedle reguły zakonnej: duszpasterstwo i kaznodziejstwo.

Dnia 2 lipca 1466 r. papież Paweł II wydał bullę fundacyjną kolskiego konwentu.

Brothers of Order of Friars Minor Observants of St. Bernardino of Siena - an excellent 15th century Italian preacher - in Poland called Bernardins, seceded from the Order of Friars Minor in 1450s. This resulted in creation of a new congregation.

In 1467 in Poland there are already 12 monasteries of Order of Friars Minor Observants (Cracow, Warsaw, Poznań, Kościan, Wschowa, Kobylin, Tarnów, Lublin, Lviv, Przeworsk, Kalisz, Koło).

The initiator of bringing over the Order of Friars Minor Observants to Koło was Jan Hincza of Rogów, vicetreasurer, castellan of Sandomierz, and Starost of Koło. The main task for the order was, according to their monastery rule, performing ministerial and pastoral duties.

On July 2nd, 1466 Pope Paul II issued a foundation bull of the convent in Koło.

*Widok na ołtarz główny.
View on the main altar.*

*Widok na chór.
View on the choir.*

Pierwotny kościół gotycki obecnie nie istnieje i wtopiony jest w mury klasztoru. Był szerokości, prawdopodobnie, ok. 8,5 m. Z przekazów wiemy, że był niewielki, jednonawowy.

Zbudowano go w dolnych partiach z ciosów kamiennych i z cegły w układzie gotyckim. Podobnie użyto ciosów kamiennych (dolne partie murów) do wzniesienia klasztoru.

Po licznych przez stulecia zniszczeniach, w tym spowodowanych wylewami Warty, budynek klasztoru odbudowano w latach 1754-1765. W tym czasie kościół gotycki rozebrano i pobudowano (w latach 1773-1783) nowy, trzynawowy, usytuowany na linii północ-południe, nadając mu styl późnobarokowy.

Obecny kościół jest świątynią trzynawową. Nawy oddzielone są filarami. Nad zakrystią znajduje się chór muzyczny. Sklepienia naw oraz prezbiterium pokryte są polichromią przedstawiającą sceny z życia św. Franciszka i jego zakonu.

The original gothic church does not exist nowadays and is blended in the walls of the monastery. It was probably 8,5m wide. From the sources we know it was small and one-nave.

Its lower parts were built from stone blocks and bricks in gothic setting. Similar stone blocks (in lower parts) were used to build the monastery.

After many destructions throughout the years, including Warta floodings, the monastery was renovated between 1754-1765. At that time the gothic church was dismantled and a new three-nave church was built (1773-1783), situated on north-south line, in late baroque style.

Presently, the church is three-aisle, with naves separated by pillars. Over the sacristy there is a musical choir.

The vaults of the naves and the chancel is covered with polychrome presenting scenes from the life of St. Francis and his order.

*Widok na ołtarz główny.
View on the main altar.*

Piękne, rokokowe wyposażenie kościoła, w większości pochodzi z ostatniej ćwierci XVIII w. Z dawnej świątyni zachowały się: płyta nagrobna Stanisława Ruszkowskiego (zm. 1597), kamienna kropielnica (XV-XVI w.) oraz nagrobek Bartłomieja Wilczyńskiego (zm. 1591). Do dziś podziwiać możemy również podziemia kościoła klasztornego, które były nekropolią dla zakonników i dobrodziejów konwentu.

Beautiful rococo accessories of the church, comes mainly from the last quarter of the 18th century. The remnants of the old church include the tombstone of Stanisław Ruszkowski (died 1597), stone font (15th-16th century) and the headstone of Bartłomiej Wilczyński (died 1591). To this day we can also visit the underground of the church which serve as a necropolis for the monks and benefactors of the convent.

*Nagrobek Bartłomieja Wilczyńskiego (ok. 1600 r.).
Headstone of Bartłomiej Wilczyński (around 1600).*

*Płyta nagrobna Stanisława Ruszkowskiego (zm. 1597 r.).
Tombstone of Stanisław Ruszkowski (died 1597).*

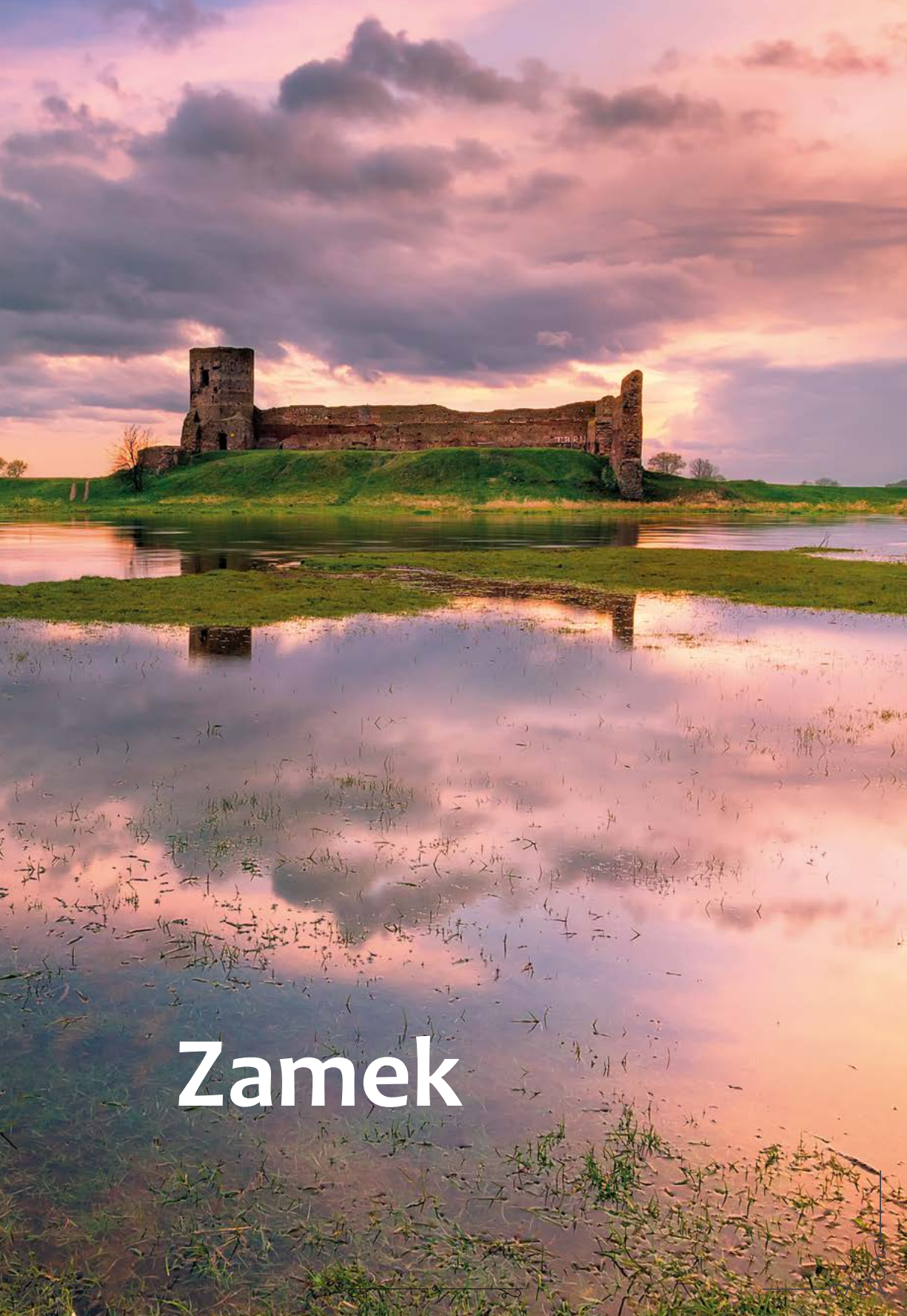
*Epitafium Rozalii Gurowskiej.
Epitaph of Rozalia.*

Na uwagę zasługuje piękne epitafium z portretem trumiennym Rozalii Gurowskiej, zmarłej w 1792 r. w wieku 21 lat, córki ostatniego starosty kolskiego Rafała Gurowskiego. Jak podają źródła, zrozpaczony ojciec pochował serce córki w kolskim kościele OO. Bernardynów. Spoczęło ono w flarze naprzeciw ambony (właśnie tutaj, gdzie znajduje się epitafium).

Another thing worthy of our attention is a beautiful epitaph with a coffin portrait of Rozalia Gurowska, died in 1792, at the age of 21, the daughter of the last Starost of Koło, Rafał Gurowski. According to the sources, the heart-broken father buried the heart of his daughter in the church of the Order of Friars Minor in Koło. It lies in the pillar opposite to the pulpit (exactly in the place where the epitaph is situated).

*Gotycka kropielnica.
Gothic font.*

Zamek

Ruiny zamku

Ruins of castle

Koło, będące miastem królewskim, tworzyło wraz z innymi miejscowościami tzw. tenutę kolską (niegrodowe starostwo kolskie) stanowiącą zespół dóbr o charakterze gospodarczym, oddawanych najczęściej w zastaw.

Pierwszy tenutariusz kolski, Krystyn z Koziegłów, pojawia się w 1383 r. Z zamku kolskiego wyrusza płdrować arcybiskupi Grzegorzew. W 1437 r. zmarł jego syn o tym samym imieniu, kasztelan sądecki, który również był miejscowym starostą. Widzimy go w Kole w roku 1425 i 1429, świadkującego w dokumentach Władysława Jagiełły.

Na pewno jako przedmiot zastawu, otrzymał tenutę kolską Jan Zawisza z Garbowa, syn Zawiszy Czarnego. Po jego śmierci w bitwie pod Chojnicami w 1454 r. na Kole ciążyły duże sumy: 600 florenów węgierskich, 120 grzywien i 2 kopy groszy. Wdowa po Janie, Małgorzata i ich córka Barbara były już spłacone w roku 1465.

Również zastawnikiem królewskim był kolejny starosta, Jan Hincza z Rogowa, kasztelan sandomierski. Dobra te otrzymał 23 stycznia 1463 r. od Kazimierza Jagiellończyka. Hincza otrzymał tenutę kolską dożywotnio, jako zastaw ze wszystkimi dochodami z niej płynącymi.

Kolejni starostowie oraz ich zastępcy (burgrabowie) rezydowali na zamku, prawdopodobnie aż do początków XVII stulecia.

Koło, being a royal town, formed, together with other places, so called gavelkind of Koło (non-borough Starosty of Koło), being a collection of landed property of economic character, most commonly given as a pledge.

The first non-borough Starost of Koło, Krystyn of Koziegłowy, appears in 1383. He sets off from the Koło castle to plunder the archbishop town of Grzegorzew. In 1437 his son of the same name, a castellan of Nowy Sącz and a local Starost dies. We see him in Koło in 1425 and 1429 bearing witness on Władysław Jagiełło's documents.

We are sure that, as an object of the pledge, the non-borough starosty was given to Jan Zawisza of Garbów, son of Zawisza the Black. After his death in the battle of Chojnice in 1454, Koło was burdened with heavy sums: 600 Hungarian florins, 120 grzywnas and two threescores of groschen. Jan's widow, Małgorzata, and their daughter Barbara were paid off already in 1465.

Another Starost, Jan Hincza of Rogów, castellan of Sandomierz, was also king's pledge holder. He received the property on January 23rd, 1463 from Casimir Jagiellon. Hincza received the starosty for lifetime as a pledge with all the incomes associated with it.

Subsequent Startosts and their deputies (burgraves) resided in the castle, probably until the beginning of the 17th century.

Wydaje się, że zamek kolski miał bronić przeprawy przez rzekę Wartę oraz pilnować poboru cła.

Pierwszą fazą było wybudowanie wieży mieszkalnej. Nastąpiło to za panowania króla Kazimierza Wielkiego (w latach 1365-1370) czego dowiodły badania archeologiczne z 2019 r. Wtedy to, w najniższej części wieży mieszkalnej odkryto monetę-półgrosz Kazimierza Wielkiego, który zaczęło wybijać w 1365 r. Stanowiła ona samodzielny obiekt o charakterze militarno-rezydencjonalnym. Z jej murów ocalały tylko fragmenty konstrukcji piwnic, wybudowanej z okrągłaków polnych i ciosów piaskowca, szczątki muru ceglanego oraz pozostałości ściany dzielącej resztki piwnicy na dwa pomieszczenia.

It seems that the castle in Koło was built to protect the ford on the Warta River and supervise toll collection.

The first stage of the building was erecting a tower house. According to archaeological research from 2019 it took place during the reign of King Casimir the Great (in the years 1365-1370). At that time a coin - half a penny of Casimir the Great was discovered in the lowest part of the residential tower, which began to be minted in 1365. It was an independent object of military-residential character. The only remnants of its wall are fragments of the construction of the cellars built with round stones and blocks of sandstone, remains of brick wall, and wall dividing the cellar into two rooms.

Półgrosz króla Kazimierza Wielkiego z lat 1365-1370, odnaleziony w wieży mieszkalnej. Half a penny of Casimir the Great from 1365-1370, discovered in the residential tower.

Na pierwszym planie pozostałości wieży mieszkalnej, która stanowiła pierwszą fazę budowy zamku. Dalej, pozostałości muru północnego zamku. In the foreground, remnants of the tower house, being the first stage of building the castle. Further, remnants of the northern wall of the castle.

Budowę wieży mieszkalnej, a więc całego zamku, rozpoczął król Kazimierz Wielki. Dowiodły tego badania archeologiczne przeprowadzone w 2019 r.

Drugą fazą było jednocześnie wybudowanie na sztucznie usypanym wzniesieniu podpartych szkarpami murów obwodowych, założonych na planie wydłużonego prostokąta z niewielkimi odchyleniami (w części północno-wschodniej), narożnej wieży głównej i budynku bramnego. Dziedziniec miał zabudowę drewnianą. Ten etap budowy datowany jest na czasy Kazimierza Wielkiego, ale również na przełom XIV/XV wieku lub na wiek XV (na okres panowania Władysława Jagiełły i Kazimierza Jagiellończyka).

W 2024 roku na zamku zakończyły się prowadzone od 2020 roku, prace konserwatorsko-budowlane służące jego przyszłej rewitalizacji.

King Casimir The Great began to build a residential tower, therefore the whole castle. It was proven by the archeological researches conducted in 2019.

The second phase of the building was simultaneous erection of perimeter walls supported by buttresses on an artificially raised hill. The walls were built on the plan of an elongated rectangle with small deviations in its north-eastern side, main tower in the corner and the gate building. The buildings on the courtyard were made of wood. This phase is dated to the times of Casimirus the Great, but also to turn of the 14th and the 15th centuries, or to the 15th century (reign of Władysław Jagiełło and Casimir Jagiellon).

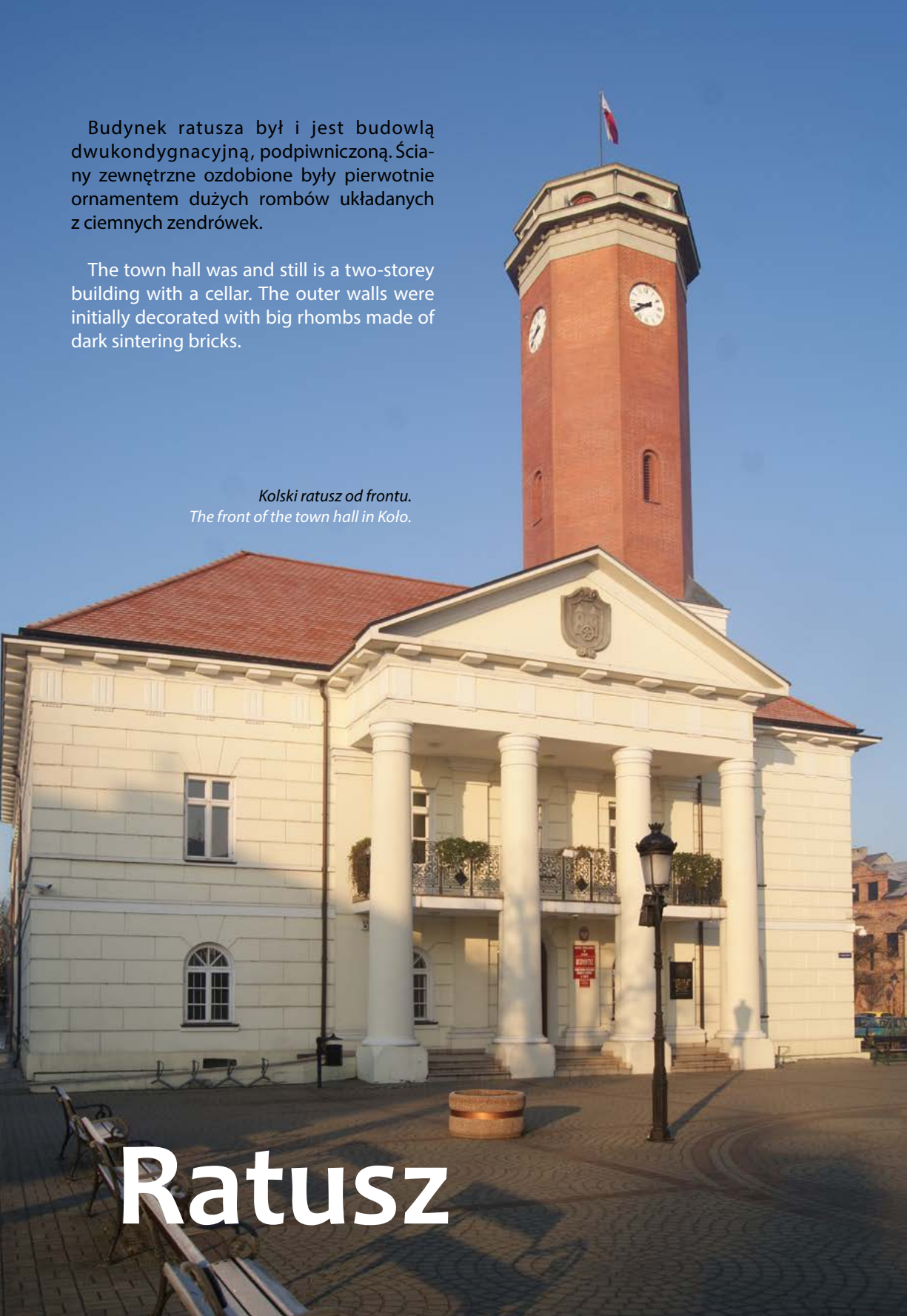
In 2024 at the castle were completed conservation and construction works carried out since 2020 for its future revitalization.

Budynek ratusza był i jest budowlą dwukondygnacyjną, podpiwniczoną. Ściany zewnętrzne ozdobione były pierwotnie ornamentem dużych rombów układanych z ciemnych zendrówek.

The town hall was and still is a two-storey building with a cellar. The outer walls were initially decorated with big rhombs made of dark sintering bricks.

*Kolski ratusz od frontu.
The front of the town hall in Kolo.*

Ratusz

Ratusz

Town hall

Pierwotnie, na kolskim rynku stał dwór królewski (prawdopodobnie drewniany lub drewniano-gliniany), który służył monarchom podczas ich bytności w Kole.

Król Aleksander Jagiellończyk, przywilejem z dnia 6 lutego 1502 roku darował miastu pusty plac na rynku celem pobudowania ratusza (wcześniejszego, drewnianego dworu więc już nie było). Ratusz kolski został wybudowany w I poł. XVI wieku w stylu gotyckim, na planie prostokąta o wymiarach 21,8 x 11 m.

Earlier, it was a site of a royal manor (probably wooden or of a clay-wooden construction) which served the monarchs during their stay in Koło.

King Aleksander Jagiellon granted an empty square to the town, on the basis of a charter issued on February 6th, 1502, for the purpose of erecting a Town Hall (which means that the earlier wooden mansion was not there anymore). The town hall in Koło was erected in the first half of the 16th century in gothic style, on the plan of a rectangle with dimensions 21,8 m x 11m.

W północno-zachodnim narożniku powstała wieża o podstawie kwadratowej, która przechodziła wyżej w ośmiobok. Nie była podpiwniczona, a ozdobiona takim samym ornamentem jak budynek główny. Nie powstała w tym samym czasie, co budynek główny. W XVII w. zwieńczona była spiczastym dachem, pod którym biegł drewniany ganek. Niżej umieszczono więzienie miejskie.

Na parterze ratusza były sklepy, a na piętrze pomieszczenie dla rady miejskiej i wójtowskiej. Budynek niejednokrotnie płonął. Podczas pożaru w roku 1775 ogień był tak silny, że stopił się dzwon zegarowy na wieży.

Odślonięta podczas remontu ściana ratusza z widocznym ornamentem.

Wall of the town hall with visible ornament uncovered during renovation.

In the north-western corner a tower was erected on a square plan that in higher parts became an octagon. It was without a basement and was decorated with the same ornament as the main building. The tower was not built at the same time as the main building. In the 17th century it was topped with a pointed roof under which there was a wooden porch. Below, there was a town's jail.

The first story was composed of the shops, while the second was a house to town's and vogt's councils. The building was on fire numerous times. During the fire of 1775, the heat was so high that the clock bell melted.

Widokówka wysłana w 1926 r. Nakładem Księgarni
T. Męczyńskiego. Fot. W. Januszewicz.
Ze zbiorów Muzeum Techniki Ceramicznych w Kole.
Postcard sent in 1926. Published by T. Męczyński.
Photograph by W. Januszewicz.
From the collection of the Museum
of Ceramic Art in Koło.

Prawdopodobnie po tym pożarze przystąpiono do restauracji budynku w stylu barokowym, zachowując jednak jego mury zewnętrzne. W 1789 r. prace budowlane były już zakończone. Barokowy wówczas ratusz posiadał przy trzech narożnikach potężne szkarpy, wzmacniające ściany budynku.

Niedługo potem, bo w latach 1835-1837, dokonano kolejnej przebudowy i rozbudowy ratusza, w wyniku której otrzymał on wystrój klasycystyczny. Budynek został pokryty tynkiem. Elewacje opasane zostały gzymsem. Okna dolnej kondygnacji otrzymały zamknięcie półkoliste, a górnej prostokątne. Zmieniono wówczas nieco układ pomieszczeń na piętrze. Zlikwidowano szkarpy narożne. Od zachodu dobudowano dwa skrzydła (obecnie odbudowane). Od wschodu wzniesiono portyk zwieńczony trójkątnym szczytem, wsparty na czterech kolumnach. Pod portykiem na pierwszym piętrze umieszczono balkon. W ten sposób elewacja wschodnia stała się wejściową. Nadbudowano też o jedno piętro kwadratową podstawę wieży.

W 1914 r. rozbudowano skrzydło północne w kierunku zachodnim, dodając parterowy budynek.

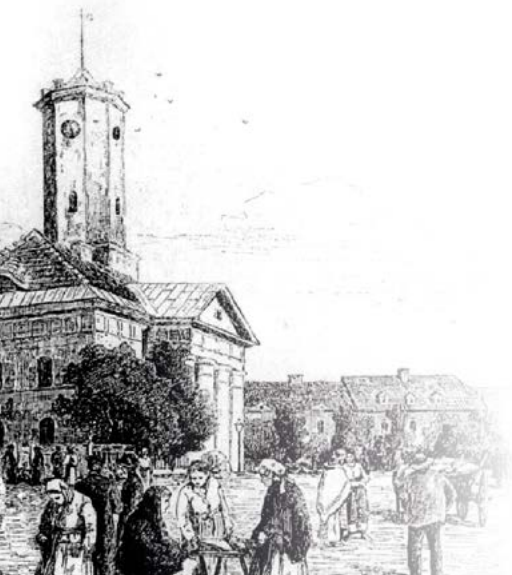

It is probably after this fire that the building was restored in baroque style, however, the outer walls were preserved. The renovation finished in 1789. At that time the baroque town hall had solid buttresses at three of its corners supporting the walls of the building.

Not long after, between 1835 and 1837 the town hall was again rebuilt and expanded in classicist style. The building was covered with plaster. The façade was fringed by a ledge. The windows on the lower store were given semi-circular finish, whilst the ones on the second store a rectangular one. The layout of rooms on the first floor was also a bit changed.

The buttresses at the corners were removed. Two wings were added to the western part (now restored). The eastern part received a portico with a triangular top supported by four columns. A balcony was placed over the portico. In this way the eastern façade became the entrance. The square basis of the tower was extended by one floor.

In 1914 the northern wing was extended to the west by adding a single-story building.

*Sala ślubów w kolskim ratuszu.
Wedding hall in Koło's town hall.*

*Sala sesyjna.
Session room.*

W dniu 25 maja 1987 r. zdarzyła się katastrofa budowlana. Zawaliła się wieża, niszcząc północną część budynku gotyckiego i część północno-zachodnią, XIX-wieczną. Pozostała część XIX-wieczna była na tyle uszkodzona, że ją rozebrano. Budynek ratusza odbudowano, nadając mu ponownie klasycystyczny wygląd.

Na uwagę zasługują piękne wnętrza ratusza.

On May 25th, 1987 a construction disaster occurred. The tower collapsed, destroying the northern part of the gothic building and the 19th century north-western part. The remaining 19th century part was damaged so much it was dismantled. The town hall building was rebuilt giving it again a classicist look. Inside, there are some beautiful rooms to admire.

Dużą atrakcją jest możliwość podziwiania panoramy miasta z ratuszowej wieży. Jest to możliwe w każdą pierwszą niedzielę miesiąca, w okresie od maja do października.

Przewodnikami są członkowie Stowarzyszenia Przyjaciół Miasta Koła nad Wartą. Każdy odwiedzający ratusz otrzymuje m.in. pamiątkowy dyplom podpisany przez zarząd SPMK z upoważnienia pierwszego wójta - Henryka z Warty, który na mocy przywileju lokacyjnego z 1362 r. przeprowadził lokację miasta.

Podczas zwiedzania wieży ratuszowej warto zwrócić uwagę na zabytkowy dzwon zegarowy, wykonany w 1783 r. z inicjatywy ówczesnego burmistrza Jana Świderskiego.

A huge attraction is the possibility of watching the panorama of the town from the town hall tower. It is open every first Sunday of the month between May and October. The tours are guided by the member of the Society of Friends of Koło upon Warta.

Each visitor receives a commemorative diploma signed by the Board of the Society on behalf of the first Vogt, Henryk of Warta, who performed the location of the town basing on foundation charter from 1362.

During this visit it is worthy to have a look at the historical bell.

*Zabytkowy dzwon znajdujący się w ratuszowej wieży.
Historical bell which in the town Hall's tower.*

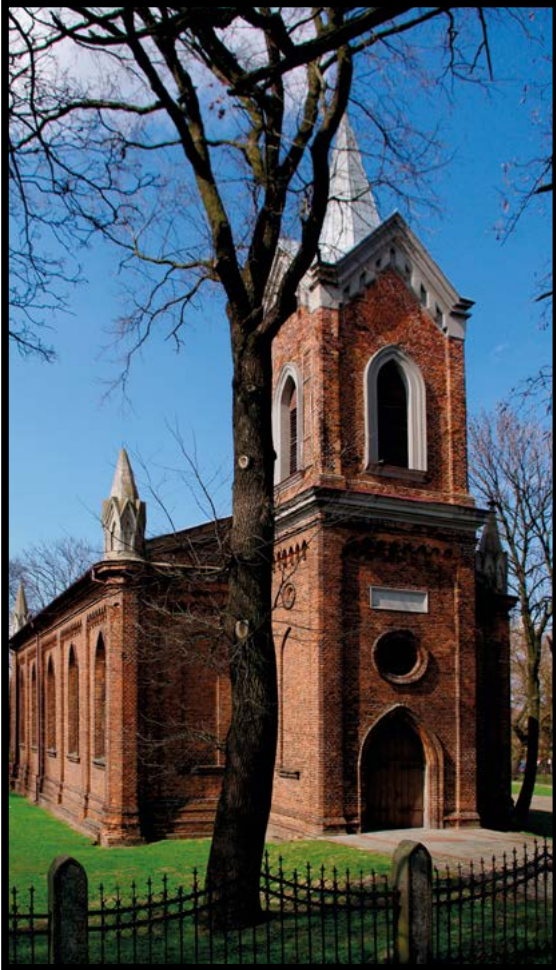

Kościół ewangelicki

Wnętrze świątyni.
Inside of the church.

Kościół ewangelicko-augsburski

Church of the Evangelical Church of the Augsburg Confession

*Kościół ewangelicko-augsburski.
Church of the Evangelical Church
of the Augsburg Confession.*

Budowę świątyni pw. Opatrzności Bożej, według projektu Bronisława Schuppe, zakończono w 1883 r.

Orientowana jest na linii wschód-zachód, z wejściem usytuowanym od wschodu. Jest to jednonawowa świątynia, z węższym prezbiterium połączonym z zakrystią. Od wschodu, nad wejściem, znajduje się wieża.

Kościół reprezentuje styl neogotycki. Znacznemu zniszczeniu uległ w okresie II wojny światowej (m.in. w styczniu 1945 r. Rosjanie ostrzelali wieżę kościoła). Po wojnie rozkradziono też sprzęty liturgiczne oraz zniszczono drzwi. W 2001 r. nastąpiła rekonszekracja świątyni.

W latach 1902-1904 wybudowano plebanię. W 1923 r. erygowano kolską parafię ewangelicką.

The building of the church under the invocation of Divine Providence according to project by Bronisław Schuppe was concluded in 1883.

It is oriented on the east-west line with entrance from the east. It is a single nave church with narrower chancel connected to sacristy. To the east, there is a tower over the entrance.

The church is a representative of neo-gothic style. It suffered severe damages during the Second World War (a.o. the tower was shot at by Russians in January 1945). After the war the liturgical vessels were stolen and the door was damaged. In 2001 the church was reconsecrated.

Between 1902-1904 a rectory was built. In 1923 Koło's evangelical congregation was founded.

Budynek Urzędu Miasta

The municipality building

Zwiedzając najstarszą część miasta warto zwrócić uwagę na budynek obecnego Urzędu Miejskiego, stojący pomiędzy klasztorem, a kościołem parafialnym.

Od 1867 r. Koło stało się stolicą powiatu. Budynek oddano do użytku w 1883 r. i służył jako siedziba administracji powiatowej (carskich urzędników oraz żandarmerii).

Po generalnym remoncie budynek oddano do użytku 2 lipca 2001 r. i stał się siedzibą miejskich urzędników.

While visiting the oldest part of the town, it is worth to notice the building of the present Municipal Office situated between the monastery and the parish church.

In 1867 Koło became the capital of the district. The building was completed in 1883 and served as a seat of the district administration (for Car's clerks and gendarmerie).

After the general renovation, the building was put to use on July 2nd 2001 and became a seat for town's clerks.

Spichlerz Granary

Spichlerz to budynek przeznaczony do przechowywania materiałów sypkich, głównie zboża. Spichlerz kolski, drewniany, stojący nad brzegiem rzeki Warty, ma konstrukcję sumikowo-łątkową. Pochodzi z I poł. XIX w. Magazynowano w nim zboże, które spławiano Wartą do Prus.

Obecnie jest on niedostępny dla zwiedzających.

Granary is a building for the storage of loose materials, mainly grain. The granary in Koło is a wooden building near the bank of the Warta river. It has a vertical-post log construction. The granary was built in the first part of the 19th century. It was used for the storage of grain that was floated by the river to Prussia.

Presently it's unavailable to visitors.

*Budynek spichlerza.
The granary building*

Spichlerz na wyspie

Krzysztof Witkowski

Doktor nauk humanistycznych w zakresie historii, muzealnik (posiada najwyższy w polskim muzealnictwie tytuł kustosa dyplomowanego), radca prawny. Ukończył również podyplomowe studia public relations oraz szacowania nieruchomości i odbył praktyki niezbędne do uzyskania uprawnień rzeczoznawcy majątkowego.

W latach 2004-2015 dyrektor Muzeum Techniki Ceramicznych w Kole. W czasie jego dyrektorowania kolskie muzeum było laureatem licznych nagród. Był inspiratorem i współautorem stałej wystawy kolskiego fajansu w kolskim Ratuszu.

Regionalista, pasjonat, badacz i popularyzator dziejów Koła i ziemi kolskiej oraz zakonu bernardynów. Autor licznych książek, folderów i artykułów, a także uczestnik i organizator licznych sympozjów i konferencji (np. z okazji 550-lecia fundacji klasztoru OO. Bernardynów w Kole). Z jego publikacji wymieńmy: Władysław Odonic - książę wielkopolski (ok. 1190-1239), Najdawniejsze dzieje Koła (2012, red. i współautor), Dzieje kościoła i szpitala św. Ducha w Kole (2013), Osiek Mały – dzieje gminy (2014, red. i współautor), Dzieje ratusza w Kole (2015, red. i współautor), Bernardyni kolscy 1466-2016. 550 lat dziedzictwa i posługi (2016, red. i współautor).

Za swoją działalność wyróżniony odznaką honorową „Za zasługi dla Samorządu Terytorialnego” oraz odznaką honorową „Za zasługi dla Województwa Wielkopolskiego”.

Od 23 listopada 2018 r. Burmistrz Miasta Koła.

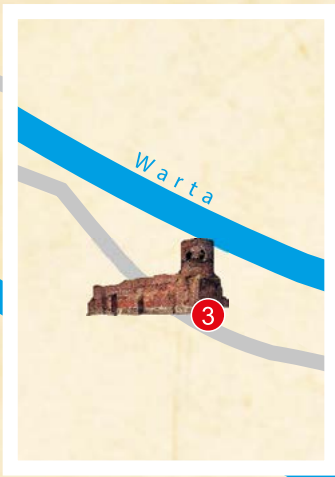
PhD in History, museologist (holder of the highest title in Polish museology – certified curator), lawyer. He also completed post-graduate public relations studies as well as property valuation and completed apprenticeship required for the position of real estate appraiser.

Between 2004-2015 director of the Museum of Ceramic Techniques in Koło. During this period he received numerous awards. He was the inspirator and co-author of the exposition of Koło's faience in the Town Hall.

A regionalist, an enthusiast and populariser of the history of Koło, Koło district, and Order of Friars Minor. Author of significant number of books, folders and articles, as well as participant and organizer of numerous symposia and conferences (e.g. 550 anniversary of foundation of the monastery of the Order of Friars Minor in Koło). Few of his publishings are: Władysław Odonic – prince of Greater Poland (around 1190-1239), The Oldest History of Koło (2012, editor and co-author) History of the church and hospital under the invocation of the Holy Spirit in Koło (2013), Osiek Mały – the history of the commune (2014, editor and co-author), History of the Town Hall in Koło (2015, editor and co-author), Order of Friars Minor in Koło 1466-2016. 550 years of heritage and service (2016, editor and co-author).

For your work awarded the honorary badge „For contribution to local government” and the honorary badge „For contribution to the Greater Poland Voivodeship”

Since November 23rd, 2018 the Mayor of Koło.

Miejsca warte odwiedzenia Places to visit

- 1 **Gotycki kościół farny pw. Podwyższenia Krzyża Świętego**
Gothic church under the invocation of the Feast of the Cross
- 2 **Kościół i klasztor OO. Bernardynów**
Church and monastery of Order of Friars Minor
- 3 **Gotycki zamek wybudowany z inicjatywy Kazimierza Wielkiego (ruiny)**
Gothic castle built by Casimirus the Great (ruins)
- 4 **Ratusz klasycystyczny z gotycką wieżą**
Town hall in classicist style with gothic tower
- 5 **Neogotycki kościół ewangelicko-augsburski**
Neogothic church of the Evangelical Church of the Augsburg Confession
- 6 **Budynek magistratu**
The municipality building
- 7 **Drewniany spichlerz**
The granary building
- 8 **Muzeum Techniki Ceramicznych**
Museum of Ceramic Techniques

Gmina Miejska Koło
62-600 Koło
ul. Stary Rynek 1
www.kolo.pl
e-mail: um@kolo.pl

